

STORTINGET

Representantforslag 273 S

(2024–2025)

fra stortingsrepresentantene Dag-Inge Ulstein, Kjell Ingolf Ropstad
og Olaug Vervik Bollestad

Dokument 8:273 S (2024–2025)

**Representantforslag fra stortingsrepresentantene
Dag-Inge Ulstein, Kjell Ingolf Ropstad og Olaug
Vervik Bollestad om styrking av undervisningen
om kristendom og kristen kulturarv i KRLE-faget**

Til Stortinget

Bakgrunn

«Jeg mener vi er et kristent land kulturelt sett. Jeg kaller meg selv en kulturell kristen. Jeg elsker salmer og julesanger og jeg føler meg på en måte hjemme i det kristne ethos, og jeg føler at vi er et kristent land på den måten.»

Richard Dawkins, intervju med LBC, 31. mars 2024.

Kristendommen former nesten alt man gjør i vestlige land, selv om de fleste ikke er troende. Likhet, individuell frihet og menneskerettighetene kommer fra kristendommen. Men kjenner man de bibelske grunnfortellingene i dag?

Akkurat hvor mye kristendommen preger våre tanker og forutsetninger, ser man kanskje best i lys av det før-kristne gresk-romerske samfunnet. Her var det de sterke, modige og vakre som ble verdsatt, og makt var rett. Gudene og heltene var dem som med styrke og mot beseiret sine fiender. «De sterke gjør som de kan, og de svake lider som de må», skrev Thukydide.

Kvinner var «vanskapte menn» og slaver var «levende redskaper» omtrent som husdyr, ifølge Aristoteles. «Jeg takker for at jeg er et menneske og ikke et dyr, at jeg er en mann og ikke en kvinne, at jeg er greker og ikke en

barbar», er en frase som er tilskrevet Aristoteles. Mennesket sto over dyrene og mannen over kvinnen, og barbarer eller utlendinger passet fra naturens side til å være grekernes slaver. Dette ble tatt for gitt av grekerne.

Da Pompeius seilte innom Rhodos og den stoiske filosofen Posidonius på vei for å nedkjempe piratvirksomhet i Middelhavet, fikk den romerske generalen følgende ord med på ferden: «Alltid kjemp tappert, og vær overlegen andre». Ordene var opprinnelig fra Iliaden, men dugde like godt for romerne. For å være en mann fullt og helt måtte man holde andre nede. Julius Cæsar «drepte en million gallere og gjorde slaver av en million til», og han skrøt av det.

Inn i denne verdenen kom en obskur predikant fra Judea og sa at «de siste skal bli de første» og «salige er de fattige», og at man skulle «snu det andre kinnnet til». Eller som Paulus skrev: «Her er ikke jøde eller greker, her er ikke slave eller fri, her er ikke mann og kvinne; for dere er alle én i Kristus Jesus». Jesus forkynte likeverd og nestekjærlighet for alle, fordi alle mennesker var skapt i Guds bilde. Han sa han var Guds sønn, men ble dømt til å lide en slaves død som korsfestet. Ikke gjorde han motstand, men lot seg villig piske.

Dette var å snu opp ned på antikkens tilbedelse av de sterke. Historikeren Tom Holland kaller kristendommen for en «undersjøisk eksplosjon», hvis virkninger gradvis brer seg som ringer i vannet og forandrer Vesten frem til vår egen tid.¹

En minivelferdsstat i Romerriket

Noen av endringene kom ganske raskt. Kristne menigheter virket sosialt utjevnnende, fordi slaver og over-

1. Holland, Tom (2019). *Dominion: The Making of the Western Mind*. Little, Brown.

klasse, kvinner og menn, fikk delta etter evne på en helt ny måte. Under de store kopper- og meslingepidemiene på 100- og 200-tallet lagde de kristne en «minivelferdsstat» i den romerske staten, basert på menighetenes gaveinntekter. Kristendommen fikk særlig fotfeste i byene, der nøden var stor.

Keiser Julian hadde fått en kristen oppdragelse, men ble etter hvert kritisk til kristendommen og ville at den gresk-romerske gudinnen Kybele og hennes prester skulle ta seg av de fattige og trengende. Men noe slikt var fremmed for Kybele-prestene. Gudene brydde seg ikke om de fattige. Heltene i Iliaden regelrett hånet de svake. Medlidenhet kunne true en manns selvbeherskelse.

Imens bygde biskop Basilios den store, som hadde studert medisin i Athen, det første sykehuset i år 369 e.Kr. De rike og mektige hadde en plikt til å ta seg av de syke, mente han, og la det idémessige grunnlaget for et offentlig helsevesen. Basilios lillebror, biskop Gregor av Nyssa, forkynnte at menneskene var skapt frie, og var den første i antikken til å argumentere for at slaveriet skulle avskaffes. «Kristendommen ga sine omvendte intet mindre enn deres menneskelighet» skriver historikeren Carlin Barton.

Nyfødte barn reddes fra søppelplassene

De svakeste av alle, de minste barna, ble også sett på med et annet blikk. I den romerske verdenen var babyer som hadde blitt forlatt av foreldrene, og som lå og skrek langs veiene og på søppelplassene, et utbredt fenomen. Mange barn ble bare sluppet ned i avløpssystemet. Med unntak av blant jødene og noen germanske stammer var dette moralsk akseptert, og i noen byer til og med nedfelt i lov, med Aristoteles' fulle støtte, som en god handling for å kvitte seg med funksjonshemmede barn. Særlig jenter var utsatt.

De kristne, derimot, så på dette som drap. Storesøsteren til Basilios og Gregor, Macrina den yngre, gikk rundt på søppelplassene og reddet babyer fra å bli plukket opp av halliker eller, i de flestes tilfelle, omkomme. Hun tok jentene med hjem og fostret dem opp. Arkeologer peker på en tydelig forskjell i avløpssystemet: i før-kristen tid var disse fulle av babyknokler, i etterkristen tid var de fri for menneskelige levninger.

Oppgjør med voldtekt av underordnede og respekt for kvinnekroppen

Forholdet mellom menn og kvinner ble også forvandlet. I den gresk-romerske verdenen drev gudene med voldtekt, og slaver var forpliktet til å tilby kroppen sin for sex til sin herre når som helst, uansett om de var menn eller kvinner, barn eller voksne. Så da Paulus i stedet forkynnte at kroppen var et «tempel for den hellige ånd», og at mannen skulle være som Kristus og kvinnen skulle være som kirken, kunne ikke mannen voldta sine

underordnede som han ville lenger. Han måtte ha et forhold til kvinnen som var respektfullt, seksuelt monogamt og livslangt. Dette var en stor forandring som tok flere århundrer å gjennomføre, men som like fullt ble varig.

Skille mellom kirke og stat

Å bryte med gamle skikker var ikke lett, og å skape en ny kristenhet var ikke gjort i en håndvending, særlig ikke etter Vest-Romerrikets fall og ustabiliteten som fulgte. Til tross for Karl den stores anstrengelser for å utdanne prester med produksjon av letteste bibler basert på en reform av skriftspråket var Roma på 1000-tallet preget av voksende kritikk mot paver og biskoper for korrupsjon, maktmisbruk og et utsvevende liv.

I spissen for det kirken kalte for «reformatio», eller det historikere kaller den første europeiske revolusjon, sto pave Gregor VII. Valgt langt på vei ved folkets akklamasjon i 1073 var målet hans ikke bare å gjenskape kirken, men hele verden. For å rense kristenheten måtte biskopene være Guds tjenere alene og kirken måtte frigjøres fra staten, mente han.

Konseptet om «det sekulære» er kristent. Utgangspunktet er Jesu ord til fariseerne om å «gi til keiseren det som hører til keiseren, og til Gud det som hører til Gud». Augustin brukte ordet «saeculum», lengden på et menneskeliv eller grensen for en manns minne, som en kontrast mot det evige himmelriket. Skillet mellom den sekulære og den åndelige dimensjonen, mellom kirke og stat, ble så stadfestet da keiseren til slutt måtte si fra seg makten til å utnevne biskoper i 1122, og tydeliggjort ved at prester måtte leve i sølibat.

Likhet for loven

Kirkens makt var rettslig snarere enn militær. Da en stor samling romerske rettskilder ble funnet i et gammelt bibliotek omtrent på samme tid som Gregor VII ble valgt til pave, åpnet det seg en mulighet for å etablere et samlet lovverk for alle sider av livet, slik den islamske verdenen hadde i Koranen. Juristen Irnerius startet arbeidet med å skrive kommentarer til lovtekstene, og det faktum at romersk lov var skrevet av mennesker snarere enn Gud, hindret ham ikke fra å legge til grunn tekstenes store betydning. Irnerius fikk støtte fra en av pavens viktigste allierte, grevinne Matilde av Toscana, og i 1088 hjalp hun til med å etablere et jusstudie i Bologna. Ambisiøse unge menn strømmet til Bologna og delte seg inn i to laug, ett for dem fra Italia og ett for dem fra nord for Alpene, kalt «universitates». Slik ble Bologna verdens første universitetsby og et sentrum for forvandlingen av kristenheten.

Irnerius' arbeid med romerretten gjorde at juristene i Bologna snart så muligheten for å utarbeide en samlet kirkerett. Arbeidet har tradisjonelt blitt tilskrevet

munken Gratian og baserte seg på romersk lov, Bibelen, vedtak fra kirkekoncilene, kirkefedrenes tekster og pavelige dekreter. Å forene disse motstridende kildene var ingen lett oppgave. Samtidig er Jesus tydelig i sin oppsummering av loven: «Elsk din neste som deg selv». Gratian definerte dette budet som en naturrett som han sisterte i starten av sitt store lovarbeid, *Decretum Gratiani*. Nestekjærlighetsbudet og at alle mennesker var like overfor Gud, var det styrende prinsippet som alle lover skulle vurderes ut fra – alt som var i strid med dette, måtte bort.

Dermed sto eldgamle sannheter for fall, enten det var at sedvane var den høyeste autoritet, at de øverste i samfunnet skulle behandles på en annen måte i retts-systemet enn de laveste, eller at ulikhet var noe naturlig. Oppfatningen av lov og rett ble forvandlet: romersk lov hadde eksistert for å opprettholde forskjeller i status, nå skulle det være likhet for loven for alle mennesker uansett bakgrunn, fordi alle mennesker var Guds barn.

Ekteskap basert på kjærlighet og valgfrihet

Ekteskapet hadde til alle tider vært et middel for å bygge familiære allianser, og i Romerriket ble ekteskap arrangert av familiens mannlige overhode, med makt og status som mål. Gratian, derimot, slo fast i *Decretum* at ekteskapet skulle baseres på samtykke blant de to individene som giftet seg. Så når for eksempel Katarina av Siena på 1300-tallet nektet å gifte seg med den mannen foreldrene hadde pekt ut, var hun i sin fulle rett og foreldrene måtte gi tapt. Prester kunne til og med vie par uten foreldrenes viten og vilje. Ekteskapet ble radikalt forandret til å handle om kjærlighet, og individets valgfrihet trumfet familiens.

Sammen med forbudet mot søskenbarnektenskap og innføringen av sølibatet for prester endret dette samfunnsstrukturen i Vest-Europa fundamentalt: makten til de mannlige overhodene i de store klanene til å styre og fordele posisjoner og goder på en måte som ga korrupsjon og kameraderi, ble torpedert, og i stedet ble samfunnet preget av kjernefamilien og styrt av rettsstaten.

Menneskerettigheter

I motsetning til romersk lov, som juristene i Bologna oppfattet som komplett og uforanderlig, var kirkeretten rettet mot fremtiden så vel som fortiden. *Decretum Gratiani* var ferdig omkring år 1150, men juristene så seg ikke ferdige med å anvende kristne prinsipper. Hvordan skulle man for eksempel forholde seg til det store gapet mellom rike og fattige og apostlenes holdning om å «ha alle ting felles»?

I år 1200 kom juristene frem til et svar: en sultende fattig som stjal fra en rik mann, handlet i tråd med naturretten og gjorde dermed ikke noe galt. At rike hadde

en plikt til å gi almisser til de fattige, var ikke noe nytt. Det nye var et tilsvarende prinsipp om at fattige hadde en rett til visse nødvendighetsgoder. De hadde «menneskerettigheter», som kirkerettsjurister i økende grad kalte det. Grunnlaget var lagt for overgangen fra det aristokratiske maktsamfunnet til et demokratisk rettssamfunn.

Forfølgelse og voldsbruk i Guds navn

Historien har riktignok mange eksempler på undertrykking og voldsbruk i Guds navn. Samtidig med etableringen av likhet for loven og menneskerettighetsbegrepet var det korstog til Det hellige land og Jerusalem, som paven ga en kristen rettferdiggjøring. Kort tid etter startet inkvisisjonen med forfølgelser av annerledestenkende, herunder jøder. Enda noen århundrer senere sto spanske conquistadorer for grusomme overgrep mot folk i Mellom- og Sør-Amerika.

Men både samtidige og nåtidige kritikere av disse overgrepene har kritisert Kirken og kristenheten ut fra kristne premisser, for at man har forsømt de kristne verdien om nestekjærlighet og menneskeverd. Bare noen få har kritisert kristendommen på et ikke-kristent verdigrunnlag, som Marquis de Sade, Friedrich Nietzsche og Adolf Hitler, som fordømte kristendommens forsvar for de svake og heller ønsket seg tilbake til antikkens tilbedelse av de sterke.

Revolusjonen kommer til Norge

Kristendommens første ringvirkninger for Norge har mange av de samme trekkene som for området rundt Middelhavet i senantikken. Da Norge i 1024 fikk Gulatingslovens første del, den såkalte kristenretten, markerte dette starten på en fundamental forvandling av vikingsamfunnet: før hadde makt gitt rett, nå var rett noe som sprang ut av Guds vilje, og dermed ble mektige menns makt over slaver, kvinner, fattige og barn redusert.

Loven sa at treller skulle kjøpes fri, og til slutt opphørte slaveriet, folk fikk rett til hvile på søn- og helligdager og nyfødte barn fikk rett til å leve. Flerkoneri ble forbudt og kvinner fikk etter hvert rett til samtykke ved ekteskap. Hevneretten, selve grunnpilaren i det gamle retts-systemet, ble erstattet av kongens plikt til å sikre fred. Grunnlaget var lagt for overgangen fra et maktsamfunn til et rettssamfunn.

Prosessen som startet i 1024, ble på mange måter fullført av kong Magnus Håkonsson Lagabøte i Landsloven av 1274, da Norge ble samlet under én lov som det tredje kongeriket i Europa. Kong Magnus var utdannet ved et fransiskanerkloster, og loven styrket blant annet fattiges stilling ved innføring av legdsystemet, almisseplikt og nye regler for kredittgivning som satte debitorer i en bedre posisjon. Landsloven hadde rettsvirkning i

over 400 år og regnes som den mest vellykkede av de riksdekkende lovgivningene i Europa i middelalderen, fordi den ble mye brukt i praksis.

Vedtak av lover var én ting, men hvordan kunne man dømme når Bibelen sier at bare Gud skal dømme, ikke mennesker? Løsningen ble å forsøke å dømme slik man tenkte Gud ville ha gjort, upartisk og med likhet for loven, fordi alle mennesker er like overfor Gud.²

Kirken etablerte de første sykehusene på 1200-tallet, med helsetilbud og sosialomsorg for syke og fattige. Som følge av reformasjonen på 1500-tallet fikk de brede lag av befolkningen, både jenter og gutter, etter hvert lære å lese og skrive. Dette ble først utviklet gjennom stadig sterkere krav til kristendoms kunnskap, og siden gjennom konfirmasjonsundervisning og allmueskole, forløperen til folkeskolen.

Så da den industrielle revolusjonen for alvor kom til Norge litt etter midten av 1800-tallet, var Skandinavia, basert på sin kristne kulturarv, «klar for utvikling». Norge hadde en lese- og skrivekyndig befolkning, gode universiteter, politisk stabilitet, frihet, likhet, eiendomsrett og hardtarbeidende innbyggere. Slike samfunnsinstitusjoner er avgjørende for velstandsutviklingen i et land og utgjør fundamentet som velferdsstaten er bygd på.

Den norske og nordiske modellen ble videreutviklet med oppbyggingen av velferdsstaten og et offentlig utdannings- og helsetilbud. Særlig fra første verdenskrig ble institusjoner for syke, gamle, barn og andre trengende skrittvis utbygd av kommuner, stat og frivillige organisasjoner (den såkalte velferdstrekanten).

Frivillige organisasjoner var pionerene, og institusjonene ble ofte drevet i samarbeid mellom frivillige organisasjoner eller menigheter og det offentlige. Etter hvert overtok det offentlige mer ansvar for finansiering innenfor rammen av et styrket lovverk.

KRLE-faget

Kan man ta for gitt at det norske samfunnet fortsatt skal preges av likhet, individuell frihet, nestekjærlighet og oppslutning om menneskerettighetene, om ikke folk flest kjenner opphavet til disse verdiene? Forslagsstillerne mener at dersom kjennskapet til kristendommen og den kristne kulturarven forvitrer i befolkningen, risikerer man at det kristne verdigrunnlaget som samfunnet i dag bygger på, også gjør det. Derfor mener forslagsstil-

lerne at dagens KRLE-fag, som nettopp skal gi elevene kunnskap om samfunnets verdigrunnlag og menneskerettighetene og «bevissthet om menneskeverdet som grunnleggende verdi», må gi en større plass til kristendommen og den kristne kulturarven som har gitt opphavet til disse verdiene.

I dag består faget av undervisning om en rekke verdensreligioner som har hatt stor betydning i andre land og kulturkretser, mens kristendommen, som har preget vår egen vestlige kultur, får en mindre plass enn dens betydning for vårt samfunn tilsier. Bare om lag halvparten av undervisningstiden i faget skal brukes på kristendoms kunnskap.

Ikke minst savner forslagsstillerne mer undervisning om den kristne kulturarven. De to siste revisjonene av faget, og særlig det såkalte Kunnskapsløftet 2020, har nesten helt fjernet kulturarvsperspektivet i faget ifølge teologiprofessor Tarald Rasmussen ved Universitetet i Oslo, som på 1990-tallet ledet læreplangruppen som laget det første utkastet til KRL-faget. Reform 97-læreplanene bidro til at man hadde felleskunnskap som hadde en slags kanonisk status, og som var med på å ivareta vår kulturarv.

Forslagsstillerne viser til at det er et stort paradoks at fagets omfang av kristendoms kunnskap har blitt redusert som følge av dommer i internasjonale menneskerettsdomstoler, ettersom menneskerettighetene er basert på nettopp kristne verdier. Forslagsstillerne understreker at fagets emner fortsatt bør presenteres på en objektiv, kritisk og pluralistisk måte i undervisningen, men mener at om lag tre fjerdedeler av undervisningen i faget skal brukes på kunnskap om kristendom og kristen kulturarv.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

Stortinget ber regjeringen foreslå en endring av KRLE-faget, slik at om lag tre fjerdedeler av undervisningen i faget skal brukes på kunnskap om kristendom og kristen kulturarv.

10. april 2025

Dag-Inge Ulstein

Kjell Ingolf Ropstad

Olaug Vervik Bollestad

2. Sunde, Jørn Øyrehagen. Den norske landsloven i europeisk perspektiv. Foredrag under seminaret «Norge: Rike, stat og lovsamfunn», Universitetet i Bergen, 7. november 2018.